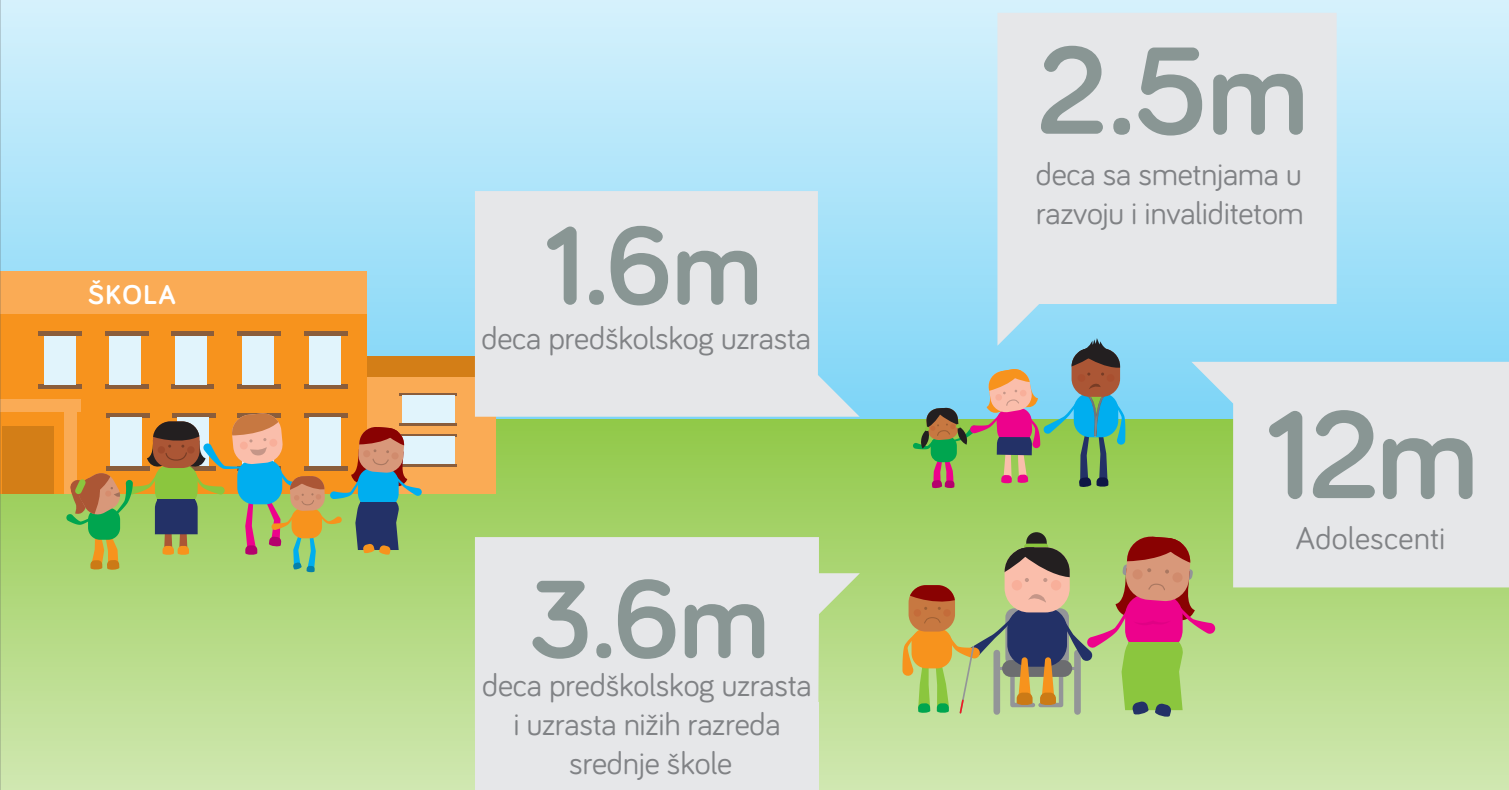

Informacioni sistem za upravljanje u obrazovanju (EMIS) i deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

Vebinar 6 - Stručni priručnik

© Dečiji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF) 2014.

O autoru: Danijel Mont je međunarodni ekspert za prikupljanje podataka u vezi sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i inkluzivni razvoj. Trenutno radi kao viši naučni saradnik pri Centru za smetnje u razvoju, invaliditet i inkluzivni razvoj, Univerziteta u Londonu i pruža konsultantske usluge mnogim međunarodnim agencijama. Ranije je radio za Svetsku banku i bio predsednik Vašingtonske radne grupe UN za statistiku i analizu smetnji u razvoju i invaliditeta. Objavio je brojne studije o merenju i uticaju smetnji u razvoju i invaliditeta na socioekonomski status, u zemljama u razvoju.

Potrebna je dozvola za umnožavanje bilo kog dela ove publikacije. Dozvola je besplatna za obrazovne i neprofitne organizacije. Od ostalih se traži da plate malu nadoknadu.

Koordinacija: Paula Frederika Hant
Lektura: Stiven Bojl
Dizajn: Kamila Tuve Etan

Podaci za kontakt: Division of Communication,
UNICEF, Attn: Permissions, 3 United Nations Plaza,
New York, NY 10017, USA, Tel: 1-212-326-7434;
e-mail: nyhqdoc.permit@unicef.org

Uz izraze velike zahvalnosti Australian Aid-u na snažnoj podršci koju je pružio UNICEF-u i njegovim saradnicima i partnerima, koji su se posvetili radu na ostvarivanju prava dece i osoba sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. UNICEF dobija podršku sa Projekta REAP – Partnerstvo za prava, obrazovanje i zaštitu – u ostvarivanju svog mandata zagovaranja zaštite prava sve dece i proširivanja mogućnosti dece da ostvare svoj puni potencijal.

Informacioni sistem za upravljanje u obrazovanju (EMIS) i deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

Priručnik za vebinar

Kako vam ovaj priručnik može biti od koristi	4
Akronimi i skraćenice	5
I. Potreba za pokazateljima smetnji u razvoju i invaliditeta u informacionim sistemima za upravljanje u obrazovanju	6
Potreba za podacima	6
Uloga informacionog sistema za upravljanje u obrazovanju.....	7
II. Pregled informacionih sistema za upravljanje u obrazovanju i smetnji u razvoju i invaliditeta	8
Šta je informacioni sistem za upravljanje u obrazovanju (EMIS)?.....	8
Koji podaci o smetnjama u razvoju i invaliditetu treba da budu u EMIS-u?.....	9
Koji se podaci o smetnjama u razvoju i invaliditetu obično nalaze u EMIS sistemima?.....	10
III. Vodič za uključivanje podataka o smetnjama u razvoju i invaliditetu u EMIS	15
Preporučena pitanja o smetnjama u razvoju i invaliditetu u detinjstvu.....	17
Preporučena pitanja o preprekama u fizičkom okruženju, materijalima i komunikaciji.....	22
Preporučena pitanja za podatke o ljudskim resursima i uslugama.....	27
IV. Vodič za uključivanje smetnji u razvoju i invaliditeta u EMIS-ove izveštaje	31
Deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.....	31
Arhitektonska rešenja, prilagođeni materijali i asistivna tehnologija.....	34
Školski kadar	36
Dobijene usluge.....	37
V. Rezime	39
VI. Rečnik pojmova	40
Fusnote	41

Kako vam ovaj priručnik može biti od koristi

Cilj ovog priručnika i pratećeg vebinara je da pomogne osoblju i partnerima UNICEF-a kako da uključe informacije relevantne za praćenje i evaluaciju inkluzivnosti obrazovnih sistema i nivoa učešća i postignuća dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom uz primenu **informativnog sistema za upravljanje u obrazovanju (EMIS)**.

U ovom priručniku ćete se upoznati sa:

- potrebom za pokazateljima smetnji u razvoju i invaliditeta;
- ulogom EMIS-a u prikupljanju tih pokazatelja;
- pregledom podataka koji se obično nalaze u EMIS sistemima;
- preporukama kako u EMIS sisteme uključiti podatke o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i o inkluzivnosti obrazovnih sistema.

Detaljnije smernice za planiranje programa inkluzivnog obrazovanja pogledajte u sledećim priručnicima iz ove serije:

1. Konceptualizovanje inkluzivnog obrazovanja i njegovo kontekstualizovanje u okviru Misije UNICEF-a
2. Definicija i klasifikacija smetnji u razvoju i invaliditeta
3. Zakonodavstvo i politike u oblasti inkluzivnog obrazovanja
4. Prikupljanje podataka o smetnjama u razvoju i invaliditetu kod dece
5. Mapiranje dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom koja nisu u sistemu obrazovanja
6. Informativni sistem za upravljanje u obrazovanju (EMIS) i deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (ovaj priručnik)
7. Partnerstva, javno zagovaranje i komunikacija u cilju društvene promene
8. Finansiranje inkluzivnog obrazovanja
9. Inkluzivno predškolsko vaspitanje i obrazovanje
10. Pristup školi i obrazovno okruženje I – fizički aspekt, informisanje i komunikacija
11. Pristup školi i obrazovno okruženje II – univerzalni dizajn za učenje
12. Nastavnici, inkluzivna nastava i pedagogija usmerene na dete
13. Učešće roditelja, porodice i zajednice u inkluzivnom obrazovanju
14. Planiranje, praćenje i evaluacija

Kako da koristite ovaj priručnik

Uokvireni segmenti koje ćete videti u priručniku sadrže kratak prikaz ključnih delova iz svakog odeljka, kao i studije slučaja i preporučenu literaturu za dodatno čitanje. Ključne reči su ispisane masnim slovima i unete u rečnik pojmova na kraju dokumenta.

Ako u bilo kom trenutku želite da se vratite na početak ovog priručnika, kliknite na rečenicu „Vebinar 6 – Stručni priručnik“ na vrhu svake stranice i bićete usmereni na Sadržaj.

Za pristup pratećem vebinaru,
skenirajte QR kod.

Akronimi i skraćenice

CRPD	Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom
EMIS	Informacioni sistem za upravljanje u obrazovanju
MICS	Istraživanje višestrukih pokazatelja
OOSCI	Inicijative za decu koja nisu u sistemu obrazovanja
UN	Ujedinjene nacije
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UNICEF	Dečiji fond Ujedinjenih nacija
WASH	Voda, sanitarni čvor i uređaji za održavanje higijene
VG	Vašingtonska radna grupa za statistiku o smetnjama u razvoju i invaliditetu

I. Potreba za pokazateljima smetnji u razvoju i invaliditeta u informacionim sistemima za upravljanje u obrazovanju

Obrazovanje je put do punog učešća pojedinca u društvu i podrazumeva sposobnost da se obezbede osnovna sredstva za život i iskoriste sve mogućnosti koje društvo može da ponudi. Zbog toga je obrazovanje ljudsko pravo. Ali, ono je i više od toga: ono je osnovni gradivni element ekonomskog i društvenog razvoja. Iz tih razloga se univerzalno osnovno obrazovanje nalazi na centralnom mestu deklaracije o ljudskim pravima i okvira ekonomskog razvoja.

Obezbeđivanje obrazovanja za svu decu ima poseban značaj za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, koja su često stigmatizovana i isključena. U stvari, pohađanje škole je važan način na koji deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom mogu da kod ljudi promene pogrešna shvatanja koja predstavljaju prepreku punoj inkluziji. Da bi se formulisale i primenile politike kojima se to podstiče, i da bi se pratila njihova delotvornost, potrebni su podaci. Informacioni sistemi za upravljanje podacima u obrazovanju su osnova za prikupljanje tih podataka na blagovremen i pouzdan način.

Potreba za podacima

Država ne može efikasno i delotvorno da unapređuje obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom ukoliko nema relevantne i visokokvalitetne podatke. Pružanje usluga se ne može planirati na osnovu prikupljenih činjenica ako je nepoznat broj dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u obrazovnom sistemu, koje su vrste i kog stepena njihove **smetnje u razvoju i invaliditet**. Obrasci rasprostranjenosti mogu da se razlikuju od zemlje do zemlje, što isto može da važi i za prirodu i obim prepreka koje decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom sprečavaju da pohađaju školu ili, kada je pohađaju, da u njoj ostvare uspeh. Tri su glavna razloga za prikupljanje podataka: planiranje politike, praćenje primene i evaluacija ishoda.

Planiranje politike. Da bi se delotvorno isplanirale politike, kreatori politike moraju da znaju razmere pitanja sa kojima se suočavaju. Koliko dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom ima u obrazovnom sistemu? O kojim se smetnjama u razvoju i invaliditetu radi? Koje prepreke sprečavaju obrazovni uspeh? Da li se ovi parametri razlikuju u zavisnosti od uzrasta, roda ili mesta stanovanja? Koji treba da budu prioriteti reforme obrazovanja i gde novac može da se utroši na najdelotvorniji način tako da se dobiju željeni rezultati? Na ova pitanja se ne može odgovoriti bez podataka.

Praćenje. Kada se odredi politika, ona se mora primeniti. Podaci mogu da pomognu da se prati u kojoj meri se ove politike primenjuju u praksi. Koliko je nastavnika obučeno? Koliko je pristupačnih škola izgrađeno? Koliko dece koristi posebne usluge, kao što su npr. logopedska terapija? Da li se željene reforme odvijaju jednoobrazno širom zemlje, ili njenu primenu otežavaju ili potpomažu faktori povezani sa regionalnim ili drugim svojstvima obrazovnih institucija? Podaci o praćenju mogu da pomognu da se utvrde nedostaci i prepreke koje ometaju blagovremenu primenu, što može da pomogne kreatorima politike da utvrde korektivne i dopunske mere kako politike ne bi krenule u pogrešnom pravcu.

Evaluacija. Mere politike se preduzimaju da bi se postigli željeni ishodi. U slučaju obrazovanja, to znači veći upis, kao i veća obrazovna postignuća za svu decu, bez obzira na njihova različita porekla i karakteristike. Da li deca pohađaju časove? Da li napreduju prema odgovarajućem razrednom nivou? Da li uspevaju da završe školu? Da li im se rezultati na proverama znanja poboljšavaju? Da bi se ti ishodi pratili i da bi se utvrdila

delotvornost politika, potrebni su podaci. Da bi ocenjivanje bilo ispravno, potrebni su početni podaci. Da bi se ocenio dugoročni efekat politike, potrebne su održive, aktuelne vremenske serije podataka. Jedan kvalitetan informacijski sistem za upravljanje u obrazovanju to može da pruži.

Uloga informacionog sistema za upravljanje u obrazovanju

Informacioni sistemi za upravljanje u obrazovanju koriste se za praćenje obrazovnog sistema, i stoga se nalazi kao osnova svakog sistema podataka koji može da ispuni ciljeve razvojnih politika: da se poveća učešće dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u obrazovanju, prati primena i oceni uspeh tih politika. Drugi instrumenti za prikupljanje podataka, npr. anketiranje domaćinstava kao što je Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) koje se sprovodi uz podršku UNICEF-a, takođe može da igra važnu ulogu. U stvari, pošto EMIS prati samo decu koja su upisana u školu, dodatni izvori podataka su svakako potrebni za ispitivanje problematike dece koja nisu u sistemu obrazovanja.

OpenEMIS

UNESCO je razvio alat, poznat kao OpenEMIS, besplatan i svima dostupan sistem koji služi kao osnova za komponente generičkog EMIS-a. OpenEMIS Education sistem sadrži alate za prikupljanje podataka i kreiranje izveštaja u cilju praćenja i evaluacije obrazovnih sistema. Dostupan je na adresi <http://www.openemis.org>. Međutim, njime ne može da se reši pitanje prikupljanja podataka o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Ipak, EMIS predstavlja osnovni izvor informacija neophodnih za unapređenje inkluzivnog obrazovanja. Cilj ovog dokumenta nije da pruži opšte informacije o tome kako da se poboljša kvalitet EMIS-a u celini, već da posluži kao smernica kako da na što bolji način EMIS i drugi izvori administrativnih podataka obuhvate pitanja u vezi sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. U Priručniku 4 iz ove serije bilo je reči o ulozi istraživanja na nivou domaćinstava u praćenju obrazovanja sve dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, uključujući onu decu koja nisu u sistemu obrazovanja.

Prvi korak u uvođenju izmena u EMIS sa namerom da se prikupe podaci neophodni za podsticanje obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom jeste da se precizno objasni šta se podrazumeva pod smetnjama u razvoju i invaliditetom, i koja definicija treba da se koristi kada se kreiraju kvantitativni pokazatelji. Priručnik 4 iz ove serije, o prikupljanju podataka o smetnjama u razvoju i invaliditetu, sadrži informacije o tome, kao i objašnjenje zašto funkcionalni pristup, koji omogućava evidentiranje teškoća koje deca imaju prilikom obavljanja raznih radnji, a ne samostalno potvrđivanje smetnji u razvoju i invaliditeta ili prisustvo raznih dijagnoza, predstavlja najbolju praksu. To je pristup koji će biti zastupljen i u ovom priručniku.

Beleške

II. Pregled informacionih sistema za upravljanje u obrazovanju i smetnji u razvoju i invaliditeta

Ključne tačke

- *Informacioni sistem za upravljanje u obrazovanju (EMIS) je oblik prikupljanja administrativnih podataka koji se koristi za praćenje učenika i škola.*
- *EMIS treba da prikuplja podatke o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i o školskom okruženju.*
- *EMIS u mnogim zemljama uopšte ne prikuplja podatke o učenicima sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, odnosno o školskim okruženjima.*

Da bi bili upotrebljivi, obrazovni podaci moraju se prikupljati na dosledan, blagovremen i pouzdan način, sa pravilno definisanim pokazateljima koji su od značaja za politike. Oni treba da posluže potrebama svih nivoa obrazovnog sistema: pojedinačnim školama, školskim okruzima ili okružnim / regionalnim obrazovnim upravama i Ministarstvu prosvete – kako za potrebe planiranja budžeta tako i njegovog izvršenja, ali i kao alat za evaluaciju koji može da pomogne pri izradi novih mera politike i akcija. Slično tome, podaci o smetnjama u razvoju i invaliditetu moraju biti jasno i dosledno definisani, i treba da se sastoje iz širokog spektra onoga što čini smetnje u razvoju i invaliditet. Podaci treba da sadrže ne samo informacije o prirodi smetnje i invaliditeta kod dece već i informacije o preprekama u okruženju koje im onemogućavaju da steknu obrazovanje. EMIS je prirodno mesto za prikupljanje takvih podataka.

Šta je informacioni sistem za upravljanje u obrazovanju (EMIS)?

EMIS je proces prikupljanja, grupisanja i izveštavanja o podacima dobijenim od škola. Sastoji se iz: obrazaca za prikupljanje podataka, sistema distribucije i prikupljanja tih obrazaca, mogućnosti elektronskog unošenja podataka, kreiranja pokazatelja na nivou škole, okruga ili zemlje; kao i izrade skupa standardizovanih i tokom vremena konzistentnih izveštaja, na osnovu raspoloživih podataka, a u cilju praćenja učinka obrazovnog sistema.

Podaci u EMIS-u se obično prikupljaju posredstvom godišnjih školskih popisa, kada se od škola zatraže informacije o učenicima, nastavnicima, školskim objektima i okruženju. Podaci o učenicima obično se odnose na broj upisanih učenika, učenika koji pohađaju nastavu, novih učenika koji su se upisali tokom godine, učenika koji su putem premeštaja upisani u školu, kao i broj učenika koji su prekinuli školovanje. Učenici su razvrstani po razredima i rodu, a kod nekih EMIS-a i prema zanimanju roditelja, udaljenosti od škole i pripadnosti etničkoj manjini. Koliko će podaci o učenicima biti detaljni (npr. razlozi za osipanje iz obrazovanja), razlikuje se po zemljama. Podaci u EMIS-u često se dobijaju iz školskih evidencija, ali kada se podaci šalju na naredni nivo, obično se prijavljuju zbirno. U mnogim zemljama se podaci prikupljaju putem štampanih obrazaca i unose elektronski na lokalnom nivou pre nego što se prijave na regionalnom i nacionalnom nivou, gde se dobijaju zbirne vrednosti.

Određeni broj drugih zemalja, međutim, ima složenije razrađene sisteme. Jedan takav primer predstavlja Turska, gde svaki nastavnik elektronskim putem unosi podatke, pa se evidencija vodi o svakom učeniku pojedinačno, a ne samo kao sumarna zbirna vrednost na nivou razreda ili škole. Štaviše, podaci u Turskoj

ažuriraju se tokom cele godine, a sadrže i dodatne informacije kao što su karakteristike porodice, usluge koje svako dete dobija i ocene učenika.

Kvalitet EMIS-a se nije uvek isti i često ih prati čitav niz problema. To su:

- nepoštovanje obaveze da škole tačno i blagovremeno popunjavaju obrasce;
- nepostojanje konzistentnih podataka iz prošlosti kako bi mogla da se prate kretanja i promene;
- nerazvijeni alati za brisanje i utvrđivanje tačnosti podatka;
- nedovoljni kadrovski i infrastrukturni kapaciteti za održavanje EMIS-a i izradu izveštaja;
- nedovoljan broj procedura kojima se podaci neophodni za izradu analiza blagovremeno distribuiraju svima zainteresovanim stranama.

U ovom priručniku biće reči o tome koliko kvalitetno se prilikom prikupljanja podataka u EMIS-u prikupljaju i informacije neophodne za praćenje i evaluaciju na koji način obrazovni sistem odgovara na posebne obrazovne potrebe dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Priručnik ne sadrži posebne preporuke za poboljšanje osnovnog EMIS sistema, već samo smernice kako treba da izgleda školska evidencija koja se koristi za dobijanje podataka u EMIS-u, da bi na osnovu nje mogli da se prikupljaju odgovarajući podaci o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetu.

Važno je imati na umu da se u EMIS-u prikupljaju samo podaci o deci koja su u sistemu obrazovanja.

Ako se deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom ne upišu u školu, podaci o njima neće biti prikupljeni u EMIS-u. Iako EMIS može biti koristan alat za praćenje učešća i uspeha dece u školi i pristupačnosti školskog okruženja, on ipak ne može da reši pitanje o stopi upisa dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom ili da objasni razloge zbog kojih se deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom ne upisuju u škole. Za tu svrhu potrebna je anketa na nivou domaćinstava koja sadrži modul o smetnjama u razvoju i invaliditetu, kao što je Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS). Operativni priručnik UNICEF / UIS o sprovođenju studije za potrebe inicijativa za decu koja nisu u sistemu obrazovanja sadrži smernice o tome kako to ispitati, a one se nalaze i u Priručniku 5 iz ove serije.¹

Koji podaci o smetnjama u razvoju i invaliditetu treba da budu u EMIS-u?

Za uspešnu primenu člana 24. CRPD-a (**Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom**) neophodni su visokokvalitetni podaci korisni za izradu politika a zatim praćenje i evaluaciju njene primene. Ovi podaci se mogu svrstati u sledeće kategorije:

- 1. Identifikacija dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.** Prema članu 1. CRPD-a, „osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom su one koje imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili čulna oštećenja koja u interakciji sa raznim preprekama mogu ometati njihovo puno i efikasno učešće u društvu na jednakoj osnovi sa drugima“.
- 2. Prepreke u fizičkom okruženju, materijalima i komunikaciji.** Odnose se na fizički pristup školskoj zgradi, ali i upotrebu nameštaja, opreme, obrazovnih materijala i različite vidove komunikacijske podrške (npr. Brajevo pismo i audio knjige, znakovi, itd.) za pružanje informacija. Za više informacija pogledati priručnike 10 i 11 iz ove serije.
- 3. Ljudski resursi i usluge.** To su obučavanje nastavnika, usluge asistencije koje nastavnicima pomažu u držanju nastave, i usluge podrške za pružanje pomoći učenicima. Te usluge mogu da budu i usluge kao što su logopedska terapija, fizioterapija i radna terapija i postojanje asistivne tehnologije u učionici. Za više informacija pogledati priručnike 11 i 12 iz ove edicije.

4. **Mere uspeha učenika.** To su standardne mere obrazovnih ishoda koje se primenjuju na sve učenike, kao što su upis, pohađanje nastave, ponavljanje razreda, osipanje iz obrazovanja, prelazak u drugu školu, rezultati provere znanja i matura.

Koji se podaci o smetnjama u razvoju i invaliditetu obično nalaze u EMIS sistemima?

UNICEF je nedavno izdao kratko uputstvo o uključivanju podataka o smetnjama u razvoju i invaliditetu u EMIS sisteme; ono sadrži podatke iz analiziranih obrazaca za prikupljanje podataka u EMIS-u u 40 zemalja. Iako se ne radi o nasumičnom uzorku zemalja, podacima je obuhvaćen veoma raznovrstan dijapazon pristupa za merenje smetnji u razvoju i invaliditeta.

Podaci o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

Devetnaest od 40 analiziranih zemalja nije imalo podatke o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, zbog čega uopšte nije bilo moguće praćenje njihovih obrazovnih iskustava. Štaviše, to nije ništa neobično za EMIS sisteme u zemljama u razvoju širom sveta. Od 21 zemlje koje donekle evidentiraju decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, sve osim tri su pokušale da ih razvrstaju prema vrstama smetnji u razvoju i invaliditetu. U Belizeu se samo evidentira da li deca idu u „specijalna“ odeljenja/škole, što onda ne pruža informacije o vrsti ili stepenu smetnji u razvoju i invaliditetu, a ovakvim pristupom mogu se iz evidencije isključiti deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom koja nisu „specijalnim“ odeljenjima/školama. Grenada evidentira broj dece koja dobijaju uslugu putujućeg učitelja ili usluge za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. I ovde se radi o sličnim ograničenjima kao kod podataka iz Belizea, što se dodatno komplikuje time što neka deca koja dobijaju usluge putujućih učitelja možda nemaju smetnje u razvoju i invaliditet. Senegal jednostavno navodi broj dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom bez uputstava o tome šta se smatra smetnjom u razvoju i invaliditetom.

Neke druge zemlje zaista razvrstavaju decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u kategorije, što se može uraditi i po vrsti i po stepenu smetnji u razvoju i invaliditeta. Vrsta smetnji u razvoju i invaliditeta govori o funkcionalnom domenu u kojem dete ima teškoće – na primer, sposobnost vida ili kretanja u prostoru. Na primer, u EMIS-ovim upitnicima nekih zemalja pominju se deca sa potpunom oštećenjem vida / sluha (deca koja su slepa, odnosno gluva). Međutim, tako se identifikuju samo deca sa najtežim oštećenjima. Neke zemlje pokušavaju da identifikuju decu sa širim spektrom smetnji u razvoju i invaliditeta. Na primer, u Nigeriji se prikupljaju podaci o deci sa smetnjama vida bez obzira na stepen smetnji. Na taj način se identifikuje više dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, ali se stepen smetnji u razvoju i invaliditeta ne evidentira, pa nije moguće identifikovati decu sa slabijim oštećenjima. U nekim zemljama, npr. u Namibiji i Indiji, deca se u EMIS-u razvrstaju prema stepenu teškoća, ne samo u funkcionalnom domenu vida, već i u kognitivnom domenu. Interesantno je da ni jedna od 40 analiziranih zemalja nije pokušala da razvrsta decu sa telesnim smetnjama u odnosu na stepen smetnji i invaliditeta.

Neke zemlje se oslanjaju na lekarske dijagnoze. Sijera Leone u okviru kategorije telesne smetnje i invaliditeta prikuplja podatke o deci koja su obolela od dečje paralize, iako ima mnogo više uzroka fizičkih invaliditeta kao što su na primer, nasilje, nesreće i urođena stanja. U vezi sa ovim pristupom nekoliko zemalja povezuje teškoće u govoru direktno sa teškoćama u sluhu, pa traže broj dece sa teškoćama u sluhu i govoru. Međutim, iako su teškoće u sluhu verovatno glavni uzrok teškoća u govoru, ima i drugih uzroka. Na primer, deca koja imaju autizam ili deca sa znatnim kognitivnim smetnjama u razvoju i invaliditetom mogu da imaju i teškoće u govoru. Verovatno je da povezivanjem sluha i govora u sklopu jednog pitanja u EMIS-u nije moguće u dovoljnoj meri identifikovati decu sa teškoćama u govoru.

Neke zemlje pominju i određena stanja kao što su albinizam, epilepsija, autizam i cerebralna paraliza, za šta postoji objašnjenje: npr. stanje kao što je albinizam može da predstavlja teškoću u određenom

kulturološkom kontekstu. Odnosno, dete sa albinizmom može da se suočava sa društvenim preprekama u učenju, pa stoga, u svrhu planiranja i praćenja, može biti potrebno da se ono posebno identifikuje. Svaka intervencija za ovu decu može biti veoma specifična. Slično tome, mogu se definisati posebna stanja, kao što su epilepsija, koja zahteva i određenu vrstu lekova. Za planiranje pružanja usluga može biti važno da se zna koliko ima dece kojoj je potrebna ova specifična intervencija. Međutim, treba voditi računa prilikom postavljanja pitanja o određenoj dijagnozi. Kao što je ranije navedeno, dijagnoza često ne daje mnogo informacija o tome kako dete funkcioniše. Na primer, i deca sa autizmom i deca sa cerebralnom paralizom pripadaju veoma širokom spektru funkcionisanja i mogu da imaju veoma različite obrazovne potrebe. Isto tako, deca mogu biti i bez dijagnoze – ili mogu imati pogrešnu – iako je očigledno da se suočavaju sa preprekama u školi. Samo je Namibija imala pitanje o poremećajima ponašanja po kojem bi potencijalno mogla da se identifikuju deca sa psihosocijalnim smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Timor-Leste neguje drugačiji pristup budući da se oslanja na pitanja popisa stanovništva Vašingtonske grupe (VG) o statistici smetnji u razvoju i invaliditeta Statističke komisije UN. To nisu pitanja o dijagnozama već o teškoćama prilikom obavljanja šest osnovnih radnji: da se vidi, čuje, kreće, shvata, komunicira i brine o sebi. Odgovori su razvrstani u kategorije kako bi se omogućilo da se osobe identifikuju po stepenu invaliditeta. Međutim, treba konstatovati da su ova pitanja namenjena odraslima, a na osnovu dokaza se može zaključiti da nisu baš veoma precizna kada se radi o deci. VG i UNICEF pripremaju, i uskoro će ga završiti, ispitivanje koje se sastoji iz dva posebna skupa pitanja namenjena upravo za decu, na osnovu funkcionalnog pristupa kao što su pitanja VG za odrasle. Ona treba da se postave u sledećem ciklusu istraživanja višestrukih pokazatelja (MICS). UNICEF će početkom 2015. godine objaviti materijale sa objašnjenjima osnove i pristupa na kojima su utemeljena ova pitanja.

Prepreke u fizičkom okruženju, materijalima i komunikaciji

EMIS-ovi obrasci analizirani za potrebe kratkih smernica sadržali su veoma malo informacija o fizičkoj pristupačnosti škola za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Nešto podataka, koji su se delimično ticali fizičke pristupačnosti, nalazilo se u informacijama o putevima iz sedam zemalja. U EMIS-ovim obrascima postojale su stavke kao što su: koliko je udaljen najbliži put od škole i da li je put prohodan tokom kišne sezone. To se odnosi na pristup za sve učenike, ali je posebno važno za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, naročito onu sa telesnim smetnjama i oštećenjem vida.

Istovremeno, 24 od 40 zemalja prikupilo je informacije o arhitektonskoj infrastrukturi škole, a nekoliko njih i o nastavnim materijalima i sredstvima za rad. Neke zemlje su postavile samo nekoliko osnovnih pitanja, dok su druge imale iscrpne spiskove o toaletima, sanitarnim uređajima, građevinskim materijalima, uslovima u objektima, vrsti prostorija (npr. lekarskoj sobi, sobi sa računarima i zbornici), veličini prostorija, vrsti nameštaja, kao i opremi, kao što su audiovizualna oprema, aparati za gašenje požara, uređaji za rashlađivanje vode, internet i muzički instrumenti, itd. Samo su se u Bangladešu pominjala potrebna sredstva za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u svakoj školskoj prostoriji.

Za toalete se često navodilo da predstavljaju glavnu prepreku pohađanju škole za decu sa telesnim smetnjama u razvoju i invaliditetom. Ali, dok je 21 zemlja postavila određena pitanja o dostupnosti toaleta za dečake, devojčice i zaposlene, samo je jedna postavila pitanje da li su toaleti pristupačni za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Za više informacija pogledati priručnike 10 i 11 iz ove serije.

Podaci o ljudskim resursima i uslugama

Kada je reč o obrazovanju, iskustvu i stručnoj spremi nastavnika, uz pomoć EMIS obrazaca prikupljaju se detaljni podaci. To su podaci o vrsti stručne spreme i diploma, predmetu za koji su dobili sertifikat i o godinama iskustva držanja nastave. Neke zemlje prikupljaju informacije i o promenama mesta rada

nastavnika i razlozima zašto su nastavnici napustili svoja radna mesta. Međutim, kao i u slučaju arhitektonskih kapaciteta, ne prikupljaju se informacije o, npr. obukama za inkluzivno obrazovanje, ili podršci za nastavnike koji se bave pitanjima koja mogu da se jave u radu sa učenicima koji imaju smetnje u razvoju i invaliditet. Veoma je malo i informacija o uslugama dostupnim za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. U Gambiji se npr. izveštava o tome da li se obavljaju procene kako bi se utvrdila vrsta smetnji u razvoju i invaliditeta, ali se ne kaže ništa o uslugama koje nastaju na osnovu tih procena. Belize, Etiopija i Namibija evidentiraju da li se dete nalazi u „specijalnoj“ školi ili odeljenju. Pretpostavka je da ta deca dobijaju neku vrstu posebnih usluga, ali ona nisu evidentirana u EMIS-u. Gana nešto detaljnije evidentira podatke, nabrajajući da li škola za neku decu obezbeđuje slušne aparate, naočare, invalidska kolica, udžbenike na Brajevom pismo ili „ostalo“. Izuzetak vredan pažnje u analizi EMIS-ovih obrazaca za potrebe izrade UNICEF-ovog kratkog uputstva jeste Indija, gde obrazac, ako su deca upisana na „specijalnu nastavu“, sadrži pitanje o sledećim informacijama:

- broj dečaka i devojčica upisanih sa potrebom za „specijalnom nastavom“ u tekućoj godini;
- broj dečaka i devojčica koji su dobili „specijalnu nastavu“ u tekućoj godini;
- broj dečaka i devojčica koji su prethodne godine bili upisani na „specijalnu nastavu“;
- broj dečaka i devojčica koji su prethodne godine završili „specijalnu nastavu“;
- ko vodi „specijalnu nastavu“ (nastavnik, „specijalni“ nastavnik, oboje, NVO, drugi);
- gde se održava „specijalna nastava“ (u školi, van škole, i jedno i drugo);
- vrsta „specijalne nastave“ koja se sprovodi (u ustanovi za smeštaj korisnika, van ustanove, i jedno i drugo);
- broj nastavnika koji mogu da drže „specijalnu nastavu“;
- broj nastavnika koji se osposobljavaju za držanje „specijalne nastave“;
- da li su nastavni materijali za „specijalnu nastavu“ dostupni deci.

Međutim, iako su korisne, ove informacije imaju sledeće nedostatke.

Prvo, težište je na modelu „specijalnog“ obrazovanja, za razliku od inkluzivnog obrazovanja; odnosno, ne postoji evidencija o nastavnicima koji su osposobljeni da se bave decom sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u učionici u sistemu redovnog obrazovanja, niti postoje informacije o pomagalima ili drugim resursima u razredu koji mogu da pomognu nastavnicima da rade u inkluzivnijoj sredini. Tome, naravno, može uveliko biti razlog što se na takvoj vrsti obrazovanja još ne radi. Međutim, ako jedan sistem treba da pređe na inkluzivniji model, prikupljanje takvih informacija biće od značaja.

Drugo, ne prikupljaju se određene informacije o vrsti „specijalne“ nastave koja se izvodi. Da li se radi o individualnom radu učenika sa stručnjacima? Da li se radi o fizioterapiji ili radnoj terapiji, ili logopedskoj terapiji? Ne govori se ni o vrsti obuke i stručnog usavršavanja koje su stekli nastavnici. Inkluzivno obrazovanje podrazumeva nastavu usmerenu na dete i nastavnici moraju svake godine iznova da se prilagode određenim učenicima i situacijama u svom razredu, kao što je objašnjeno u Priručniku 1 iz ove serije. Jednokratna obuka ili samo inicijalno obrazovanje nisu dovoljni. Dostupnost stalnoj obuci i usavršavanju, kao i konsultacijama sa stručnjacima su od posebne važnosti.

Za više informacija pogledati priručnike 11 i 12 iz ove serije.

III. Vodič za uključivanje podataka o smetnjama u razvoju i invaliditetu u EMIS

Ključne tačke

Ovaj deo sadrži preporuke za prikupljanje podataka u EMIS-u o:

- vrsti i stepenu teškoća koju deca imaju u školi;
- prepreke u fizičkom okruženju, materijalima i komunikaciji;
- ljudskim resursima za odgovaranje na posebne obrazovne potrebe dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Ovi podaci treba da se koriste za izradu redovnih izveštaja o napretku u procesu stvaranja inkluzivnijih škola i o ishodima dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Minimalni pristup koji se koristi u nekim EMIS sistemima podrazumeva da se samo prikupe informacije o prisustvu dece sa bilo kojim smetnjama u razvoju i invaliditetom. Ipak, to nije dovoljno. Deca sa različitim vrstama i stepenima smetnji u razvoju i invaliditeta suočavaju se sa veoma različitim izazovima i preprekama. Kada se planira kako da se zadovolje njihove obrazovne potrebe ili vrednuje koliko se njihove potrebe ispunjavaju, grupisanje sve dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u jednu kategoriju dovodi do poništavanja važnih razlika.

Aktivnost

- Aleks ima teškoće sa vidom koje mogu da se isprave naočarima. Ali bez naočara, on ne vidi dobro i u školi je postao nezadovoljan i razvio je oblike netipičnog ponašanja. Da li on ima smetnju u razvoju i invaliditet?
- Da li bi se vaše mišljenje razlikovalo ukoliko bi Aleks živeo u udaljenom kraju, bio veoma siromašan, bez mogućnosti da dobije naočare, i zbog svega toga napustio školovanje?

Važno je pribaviti informacije o deci čije su smetnje u razvoju i invaliditet predmet širokog spektra potreba za podrškom. Ponekad neznatno oštećenje može predstavljati veliku teškoću. Na primer, Aleks, dete iz navedene aktivnosti, ima manju zdravstvenu smetnju. Ali, ako Aleks živi u okruženju gde nije moguće nabaviti naočare i stoga prekine školovanje, ta neznatna smetnja će značajno uticati na njegov život. Kada bi Aleks bio identifikovan u EMIS-u i kada bi bio uveden sistem za rešavanje problema dece sa teškoćama u obavljanju raznih radnji, to bi ga onda sprečilo da prekine školovanje.

Zemlje sa EMIS-ovim obrascima u kojima se pominju deca sa „smetnjama u razvoju i invaliditetom“, kao deca koja se razlikuju od dece sa „teškoćama“, rizikuju da ispuste decu sa neznatnim teškoćama, iako te neznatne teškoće mogu znatno uticati na obrazovanje. Izraz „smetnje u razvoju i invaliditet“ obično ostavlja utisak da se radi o zdravstveno ozbiljnom stanju, pa se mogu prevideti deca sa blagim ili umerenim teškoćama.² To je razlog zbog kog u Nacionalnoj anketi o smetnjama u razvoju i invaliditetu, u Tanzaniji (2008), na primer, nikada ni jedno pitanje ne sadrži izraz „smetnje u razvoju i invaliditet“. U njoj se prevashodno i isključivo postavljaju pitanja o teškoćama u obavljanju raznih aktivnosti. Jedna prednost pitanja u Timor-Lesteu jeste da se identifikuju čak i deca sa neznatnim teškoćama u funkcionisanju i pravi se razlika između njih i deca sa znatnijim teškoćama. To omogućava da se pažljivije oceni kako se deca snalaze u obrazovnom sistemu i razmotri koje bi intervencije mogle da pomognu različitoj deci. U Kambodži je utvrđeno da je među decom koja se kupaju prljavom vodom učestala pojava ušnih infekcija koje bi mogle potencijalno da dovedu do trajnog gubitka sluha, ali su deca kontrolom identifikovana kao deca koja imaju izvesne teškoće sa sluhom.³

Jedno drugo pitanje odnosi se na evidentiranje dece sa višestrukim smetnjama u razvoju i invaliditetom. Način na koji mnogi EMIS-ovi obrasci razvrstavaju decu kao decu sa višestrukim smetnjama u razvoju i invaliditetom skriva vrste teškoća koje ona imaju. Dete može imati teškoće u pogledu vida i kretanja, teškoće sa sluhom ili intelektualne teškoće. Ako je svrha prikupljanja podataka da se samo izbroji koliko je dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, onda se ni ne postavlja pitanje evidentiranja tih pojedinosti. Ali, ako je cilj da se na osnovu EMIS podataka planiraju usluge, onda je važno znati koliko je dece kojoj mogu biti potrebne, recimo, knjige na Brajevom pismu. Pored toga, znanje o vrstama smetnji u razvoju i invaliditetu koje dete sa višestrukim smetnjama u razvoju i invaliditetu ima, može da pomogne da obrazovni sistemi prate da li različite vrste smetnji u razvoju i invaliditeta vode različitim ishodima, ili da uoče obrasce u učestalosti smetnji u razvoju i invaliditetu koja može da ukaže na njihove uzroke (npr. prljava voda za kupanje). Stoga je poželjniji sistem onaj u kojem može da se utvrdi i koliko dece ima najmanje jednu smetnju u razvoju i invaliditet i koliko njih ima određeni tip smetnji u razvoju i invaliditeta (u ovom slučaju omogućava se da se u brojanju jedno dete pojavi dva puta dok u prvom slučaju to nije moguće, kao što može da se vidi u Tabeli 1a). Međutim, treba pomenuti da u Tabeli 1a ne bi bilo informacija o tome koliko dece ima određen skup smetnji u razvoju i invaliditeta – na primer, teškoće i sa vidom i sa sluhom. Za tako nešto bila bi potrebna daleko detaljnija tabela.

U Tabeli 1a, teškoće se odnose na sposobnost deteta da obavi određeni zadatak, a ne na to šta takve teškoće podrazumevaju. Tako bi već pomenutog Aleksa nastavnik evidentirao kao nekoga ko ima „izvesnu teškoću“ sa vidom, iako bi Aleksi zbog određenog okruženja u učionici taj nivo teškoća prouzrokovao ozbiljne probleme u samom odeljenju.

Tabela 1a: Preporučena pitanja za EMIS-ov obrazac za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

U poređenju sa decom istog uzrasta, koliko dece upisane u školu ima teškoće u sledećim oblastima (jedno dete može da se pojavi u više oblasti)?														
	Vid		Sluh		Grube motoričke veštine (npr. hodanje ili penjanje uz stepenice)		Fine motoričke veštine (npr. pisanje ili zakopčavanje odeće)		Intelektualne sposobnosti		Komunikacija (razumevanje drugih i od strane drugih)		Ponašanje i socijalizacija	
	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća
Dečaci														
Devojčice														
UKUPNO														
Koliko dece upisane u školu ima teškoće po broju oblasti koje su gore navedene?														
	1 oblast	2 oblasti	3 oblasti	4 oblasti	5 oblasti	6 oblasti	Svih 7 oblasti	UKUPNO						
Dečaci														
Devojčice														
UKUPNO														

Preporučena pitanja o smetnjama u razvoju i invaliditetu u detinjstvu

U Tabeli 1a dat je model minimalnog skupa preporučenih pitanja za identifikovanje dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Ta pitanja umanjuju stigmatu tako što pitaju za teškoće, a ne za smetnje u razvoju i invaliditet, razvrstavajući decu i po vrsti i po stepenu smetnji u razvoju i invaliditeta. Na kraju, metod za sagledavanje višestrukih smetnji u razvoju i invaliditeta omogućava da se u sistemu prati ne samo uticaj toga što neko ima višestruke smetnje u razvoju i invaliditet, već i koliko dece ima svaku pojedinačnu vrstu smetnji u razvoju i invaliditeta. Podaci su razvrstani po rodu zato što su studije pokazale da smetnje u razvoju i invaliditet mogu značajnije da utiču na devojčice, te stoga treba uključiti i rodnu dimenziju.⁴

Osoba koja popunjava ovaj obrazac ne mora da vrši nikakve obračune. Ako, na primer, neki dečak ima probleme vida i sluha, on će se računati kao jedno od dece koje ima teškoće sa vidom i jedno koje ima teškoće sa sluhom. Ali će se računati i kao jedno od dece koja imaju teškoće u dve oblasti. Na taj način, škole znaju koliko dece ima teškoće u svakoj funkcionalnoj oblasti, a lice koje analizira podatke može da sačini izveštaj u kojem se ove informacije kombinuju kako bi izračunao ukupan broj dece sa bilo kakvim smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Ako ima prostora, ovi podaci mogu da se razvrstaju prema stepenu smetnji kao i da se uvrste u dve tabele, kao što je prikazano u Tabelama 1b i 1c.

Tabela 1b: Primerak EMIS-ovog obrasca za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom po stepenu smetnji u razvoju i invaliditeta

U poređenju sa decom istog uzrasta, koliko dece koja su se upisala u školu ima teškoće u sledećim oblastima (jedno dete može da se pojavi u više oblastima)?														
	Vid		Sluh		Grube motoričke veštine (npr. hodanje ili penjanje uz stepenice)		Fine motoričke veštine (npr. pisanje ili zakopčavanje odeće)		Intelektualne sposobnosti		Komunikacija (razumevanje drugih i od strane drugih)		Ponašanje i socijalizacija	
	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća	Malo teškoća	Mnogo teškoća
STEPEN SMETNJI 1														
Dečaci														
Devojčice														
UKUPNO														
STEPEN SMETNJI 2														
Dečaci														
Devojčice														
UKUPNO														
<i>Tabela se nastavlja za dodatne stepene smetnji i invaliditeta.</i>														

Tabela 1c: Primerak EMIS-ovog obrasca za evidentiranje dece sa višestrukim smetnjama u razvoju i invaliditetom

Koliko dece koja su se upisala u školu ima teškoće po broju oblasti koje su nabrojane u Tabeli 2b?								
STEPEN SMETNJI 1								
	Jedna oblast	Dve oblasti	Tri oblasti	Četiri oblasti	Pet oblasti	Šest oblasti	Sedam oblasti	UKUPNO
Dečaci								
Devojčice								
UKUPNO								
STEPEN SMETNJI 2								
Dečaci								
Devojčice								
UKUPNO								
<i>Tabela se nastavlja za dodatne stepene smetnji i invaliditeta</i>								

Ova pitanja spadaju u deo sa informacijama o učeniku u EMIS-ovom obrascu gde se evidentira broj učenika. Ona su važna za identifikovanje dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Kada se utvrde, ove informacije mogu da se unesu i u druge elemente podataka iz ovog dela EMIS-a – i to o novoupisanim učenicima, učenicima koji su ponovili razred, učenicima koji su premešteni iz drugih škola i onima koji su prekinuli školovanje. U većini EMIS sistema, ako ne i u svim, te informacije su razvrstane i po rodu. Trebalo bi da budu razvrstane i po smetnjama u razvoju i invaliditetu. Deca koja su u Tabeli 1a identifikovana kao deca sa teškoćama, treba da budu uzeta u obzir kao deca koja imaju smetnje u razvoju i invaliditet.

Bilo bi lakše i preciznije prikupljati ove podatke kada bi se evidencije vodile o pojedinačnoj deci. U tom slučaju, moraju da se revidiraju odeljenski spiskovi kako bi mogle da se prikupе informacije. Međutim, tu se postavlja pitanje privatnosti. Ako se podaci o statusu smetnje u razvoju i invaliditeta pojedinačne dece (ili druge osetljive informacije) vode u školskim evidencijama, onda moraju postojati adekvatnije mere zaštite poverljivosti tih podataka. Na primer, u Holandiji se detaljne informacije o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom vode u školskim evidencijama, ali im je pristup ograničen. Niko van škole ne može da im pristupi. Kada se podaci prijavljuju radi zbrajanja na nivou okruga, informacije kojima se identifikuju deca se ne prijavljuju. One se vode samo na nivou škole za potrebe zaposlenih koji neposredno rade sa decom.

Kada se formulišu pitanja za ankete u domaćinstvima i popise stanovništva, ozbiljna pažnja mora se posvetiti tome da anketirani ispravno razumeju pitanja onako kako su im postavljena. Male izmene u redu reči u okviru pitanja mogu znatno da utiču na prikupljene podatke. Ovo pitanje može biti manje problematično kada je reč o administrativnim podacima zato što postoji više mogućnosti da se školski kadar obuča kako da popuni obrasce, i zato što će on vremenom dobro da ovlada obrascima. Stoga se preporučuje da se školski kadar obuča tako da nedvosmisleno razume šta znači imati teškoće u obavljanju određene

aktivnosti i da takav standard univerzalno primeni na sve učenike. Takva obuka bi trebalo da se sprovede kako bi se osiguralo da podaci prikupljeni iz različitih škola budu uporedivi a da se koncepti razumeju na isti način. Ova obuka treba da sadrži male standardizovane vodiče kojima se prikazuju određene situacije u kojima će se dete identifikovati kao dete koje „nema teškoća“, ima „malo teškoća“, ili ima „mnogo teškoća“ u obavljanju raznih radnji.

Nastavnici dobro znaju šta se od dece određenog uzrasta očekuje da budu u mogućnosti da urade u okviru njihove kulture i mogu da utvrde koja deca imaju teškoće koje nadilaze ono što je tipično. Teškoće vida, sluha i motorike mogu načelno biti lako uočljive; problemi ponašanja su teži. Deca mogu da imaju probleme ponašanja uzrokovane određenim mentalnim zdravljem, odnosno razvojem, ili mogu da imaju teškoće jer doživljavaju razna stresna iskustva kod kuće koja nisu u vezi sa određenim teškoćama. Merenje učestalosti smetnji u razvoju i invaliditeta može da proizvede i lažne slučajeve teškoća. Ali u EMIS-u to nije toliko problematično jer deca evidentirana u njemu i dalje imaju teškoće u školi zbog kojih im njihovi nastavnici i škola moraju posvetiti posebnu pažnju. EMIS i dalje igra važnu ulogu u identifikovanju ove dece, planiranju usmerenom na njih i praćenju njihovih ishoda.

Kada se podaci o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom prikupe, mogu se razvrstati različiti pokazatelji koji se koriste za procenu obrazovnog sistema. Minimalni nivo razvrstavanja koji treba izvršiti prikazan je u Tabeli 2a. Ova tabela je primerak obrasca za prikazivanje podataka o upisu razvrstanih po rodu i smetnji u razvoju i invaliditetu. Slične tabele treba praviti i za druge standardne pokazatelje kao što su osipanje iz obrazovanja, novoupisani učenici, učenici koji su premešteni iz drugih škola, ili ma koja druga kategorija učenika o kojoj se u EMIS-u već izveštava. Ako ima prostora, bilo bi korisno da se razvrstaju i po vrsti smetnji u razvoju i invaliditetu. Tabela 2b je primer mogućeg razvrstavanja.

Tabela 2a: primer obrasca za evidentiranje učešća u školi dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

UPISANA DECA								
	Stepen smetnji 1		Stepen smetnji 2		...		Stepen smetnji 6	
	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice
Učenici bez smetnji u razvoju i invaliditeta								
Učenici sa smetnjama u razvoju i invaliditetom								
UKUPNO								
<i>Ovakva tabela se sastavlja i za učenike koji su prekinuli školovanje, novoupisane, učenike koji su premešteni iz drugih škola ili ma koju kategoriju učenika koji su već prikupljeni posredstvom postojećeg EMIS-ovog obrasca</i>								

Tabela 2b: Primer obrasca za evidentiranje učešća u školi dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom sa višim stepenom pojedinosti

UPISANA DECA								
	Stepen smetnji 1		Stepen smetnji 2		...		Stepen smetnji 6	
	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice	Dečaci	Devojčice
Učenici bez smetnji u razvoju i invaliditeta								
Učenici sa smetnjama u razvoju i invaliditetom								
Vid								
Sluh								
Grube motoričke veštine								
Fine motoričke veštine								
Intelektualne sposobnosti								
Komunikacija								
Ponašanje i socijalizacija								
Višestruke smetnje u razvoju i invaliditet								

Ovakva tabela se sastavlja i za učenike koji prekinu školovanje, novoupisane, učenike koji su premešteni iz drugih škola ili ma koju kategoriju učenika koji su već prikupljeni posredstvom postojećeg EMIS-ovog obrasca. Osim toga, svako dete može se razvrstati u samo jednu vrstu smetnji u razvoju i invaliditeta. Dakle, ako imaju višestruke smetnje u razvoju i invaliditet deca se razvrstavaju u kategoriju dece sa višestrukim smetnjama u razvoju i invaliditetom. Informacije u Tabeli 2 mogu da se koriste da se vidi koje će vrste smetnji u razvoju i invaliditeta deca biti najučestalije.

Na kraju, završno pitanje tiče se načina na koje se ovi EMIS-ovi obrasci popunjavaju. Da li školski kadar odgovara unošenjem zbirnih podataka, ili se unosi zasnivaju na njihovom izračunavanju dobijenom na osnovu odeljenskih spiskova? Odnosno, da li se oni pozivaju na posebne odeljenske spiskove u kojima se unosi oznaka da dete ima određene teškoće? U tom slučaju, nastavnici treba samo da saberu informacije iz postojećih spiskova. Ili oni razmatraju ovo pitanje samo prilikom popunjavanja EMIS-ovog obrasca i prave procenu na osnovu svog sećanja? Ako se radi o prvom, podaci će biti daleko precizniji. Još jedna prednost ovakve metode ogleđa se u tome što se njome u administrativnoj evidenciji utvrđuje koja deca imaju potrebe za određenim uslugama. Osnovni izgled ovih tabela može da se izmeni tako da se one u većoj meri usaglase sa postojećim obrascima za školski popis učenika.

Preporučena pitanja o preprekama u fizičkom okruženju, materijalima i komunikaciji

Što se tiče fizičkih prepreka, postoje dva glavna pitanja: **dolazak do škole i pristup školskim objektima**. Neke od ključnih prepreka učešću u školi nalaze se van delokruga obrazovnog sistema, na primer, kvalitet puteva u školskom okrugu i pristupačnost javnog prevoza. Međutim, kako je fizički pristup školi izuzetno važan, u svim EMIS-ovim obrascima treba da postoji barem jedan skup osnovnih pitanja.

Za više informacije pogledati priručnike 10 i 11 iz ove serije.

Osnovna pitanja o pristupačnosti škole data su u tabelama 3 i 4. U zavisnosti od klime i infrastrukture u zemlji, prvo pitanje u Tabeli 3 može da se izostavi. Ali, ostala pitanja mogu da se primene na skoro sve obrazovne sisteme.

Tabela 3: Pitanja o pristupu / ulazu u školu

		Da =1, Ne=2
Da li je put koji vodi do škole pristupačan za učenika u invalidskim kolicima, uključujući i kišnu sezonu?		
Da li na glavnom ulazu ima stepenika?		
	Ako ima, da li postoji odgovarajuća rampa u dobrom stanju, koju može da koristi osoba u invalidskim kolicima?	
Da li je glavni ulaz u školu dovoljno širok da osoba u invalidskim kolicima može da uđe?		

Pored ulaza, druga ključna odlika škola koja često predstavlja prepreku za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom jesu toaleti (UNICEF State of the World's Children 2013). Zbog toga je bitno prikupljanje podataka o pristupačnosti toaleta, čak i za toalete za zaposlene – jer oni mogu biti prepreka zapošljavanju osoba sa smetnjama u razvoju i invaliditetom kao školskog osoblja. Pitanja o toaletima već se nalaze u mnogim EMIS-ovim obrascima, tako da bi u tim slučajevima samo trebalo napraviti neke manje izmene u obrascu sa pitanjima o pristupačnosti.

Pitanja o toaletima koja preporučuje UNICEF u svom Paketu za praćenje škola o vodi, sanitarnim čvorovima i uređajima za održavanje higijene (WASH) data su u Tabeli 4. Ona obuhvataju preporučena osnovna pitanja i još dva iz skupa proširenih pitanja koja se nalaze u Paketu za praćenje škola – jedno o toaletima za nastavnike i pristupačnosti – i drugo, dodatno pitanje o pristupačnosti objekata koje koriste nastavnici.

Tabela 4: Osnovna pitanja o toaletima koja treba uključiti u EMIS

Da li škola ima toalete? (Da=1, Ne=2)		
Ako ima, ...		
Koliko je toaleta u školi predviđeno za decu?		
	Funkcionalnih	Nefunkcionalnih
Samo za devojčice		
Samo za dečake		
Za dečake ili devojčice (zajednički toaleti koje svako može da koristi)		
Da li su toaleti pristupačni za decu sa telesnim smetnjama u razvoju i invaliditetom? (Da=1, Ne=2)		
Da li nastavnici imaju svoj toalet, odvojen od učeničkog? (Da=1, Ne=2)		
Ako imaju, da li su toaleti za nastavnike dostupni za osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom? (Da=1, Ne=2)		

Ako pitanja o dodatnim objektima već postoje u EMIS-u, onda se treba baviti njihovom pristupačnošću. To se odnosi ne samo na okruženje u učionici već na sve objekte i kapacitete, uključujući i prostor za rekreaciju, zdravstvene klinike ili sve što se nalazi na lokaciji. To se može sprovesti dodavanjem kolone u obrazac, sa mogućnošću za potvrđivanje pristupačnosti. U Tabeli 5 dat je primer iz Indije, sa kolonom koja je naknadno uneta i zasenčena.

Tabela 5: Prilagođena tabela iz EMIS-ovog obrasca koji se koristi u Indiji sa naknadno unetom kolonom o pristupačnosti

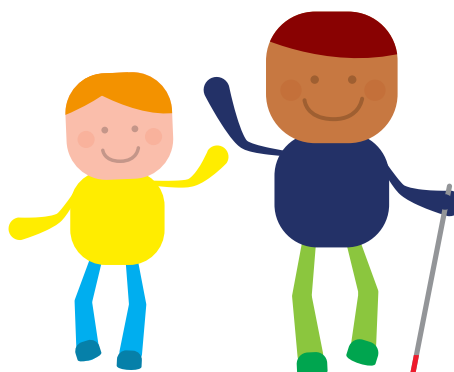
Pojedinosti	Dostupnost (0=Nije primenjivo, Da=1, Ne=2)	Pristupačno za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom (0=Nije primenjivo, Da=1, Ne=2)
Posebna prostorija za pomoćnika direktora škole / zamenika direktora		
Slušaonica		
Posebna zajednička prostorija za devojčice		
Zbornica		
Kabinet za informaciono-komunikacione tehnologije		
Kabinet za informatiku		
Kabinet za slobodne aktivnosti unutar objekta		
Kabinet za nastavne aktivnosti		
Kabinet za aktivnosti od značaja za društvenu zajednicu / izviđački kabinet / kabinet za aktivnosti u vezi sa profesionalnom orijentacijom		
Prostorija za lekarsku i prvu pomoć/ ordinacija		
Prostorije za zaposlene		
Naučna laboratorija u sastavu škole		
Biblioteka		

Pored dodavanja kolone o pristupačnosti uz već postojeća pitanja, preporučuje se i dodavanje pitanja koja se upravo odnose na aspekte pristupačnosti prostorija u celini. Ova pitanja su data u Tabeli 6, ali treba konstatovati da se u njima odražava samo fizička pristupačnost. Postoje i dodatna pitanja o pristupačnosti informacija. Ona su donekle obrađena u delu koji se odnosi na nastavne materijale (videti u nastavku), ali postoje i drugi aspekti pristupačnosti, na primer, postojanje tumača za znakovni jezik, što bi takođe moglo da se unese u EMIS.

Tabela 6: Dodatna pitanja o fizičkoj pristupačnosti

Koliko ima učionica?	
Koliko učionica je pristupačno za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom?	
Koliko zgrada ima spratova?	
Koliko spratova je pristupačno za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, bilo putem rampi ili lifta?	
Koliko prostorija ima izlaze u slučaju opasnosti?	
Koliko izlaza u slučaju opasnosti je pristupačno za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom?	
Da li škola ima plan evakuacije za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom?	

Pored arhitektonskog rešenja škole, postoji i pitanje nastavnih materijala. To obuhvata knjige i računare, i drugu opremu kao što je sportska i oprema za rekreaciju. Naravno da pitanja o raznim arhitektonskim rešenjima i materijalima za rad treba postaviti samo ako su od značaja za određeni obrazovni sistem. Na primer, u nekim se školama ne može očekivati da bude bilo kakvih računara.

U Tabeli 7 dat je niz pitanja koja se odnose na materijale i komunikaciju. I u ovom slučaju, iako su pitanja proistekla iz oblasti utvrđenih na osnovu revizije EMIS-a, treba uspostaviti odgovarajući prioritet u skladu sa lokalnim kontekstom. Neki od ovih materijala neće biti dostupni, ili će u nekim okruženjima biti veoma oskudni, pa se stoga ne može opravdati njihovo uključivanje u obrazac.

Treba konstatovati da UNICEF preporučuje poboljšana pitanja o objektima i materijala – na primer, pitanja o vodi i higijeni data u Paketu za praćenje škola u delu o vodi, sanitarnim uređajima i uređajima za održavanje higijene (WASH). Tamo gde je moguće treba i ove preporuke usvojiti, kao i preporučena proširena pitanja o pristupačnosti.

Tabela 7: Primeri pitanja o opremi, materijalima i asistivnoj tehnologiji za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

OPŠTI MATERIJALI ILI OPREMA Da li vaša škola ima ...	Da=1, Ne=2	Pristupačno (Da=1, Ne=2)
Oprema za rekreaciju		
Hladnjaci za vodu		
Računari		
Tabla		
ASISTIVNA TEHNOLOGIJA I PRILAGOĐENA OPREMA Da li vaša škola ima dovoljnu količinu sledećeg materijala za učenike kojima je on potreban?	Da=1, Ne=2	Visok kvalitet =1 Prosečan kvalitet=2 Nizak kvalitet=3
Knjige na Brajevom pismu		
Audio knjige		
Indukcioni sistem za amplifikaciju govora (indukciona petlja)		
Prilagođeni nameštaj		
Asistivne tehnologije za držanje predmeta (npr. za olovke)		
Rukohvati		
Čitači teksta sa ekrana uz pomoć računara		
Veliki znaci laki za čitanje		

Preporučena pitanja za podatke o ljudskim resursima i uslugama

Mnogi EMIS-ovi obrasci sadrže detaljna pitanja o zaposlenima u školi koja ne podrazumevaju samo ukupan broj nastavnika već i specifične informacije o stručnoj spremi svakog zaposlenog. Podaci se odnose na najviši stečeni stepen obrazovanja i vrstu diplome, lične informacije o starosti i rodu, podatke o radnom stažu, platnom razredu i broju i vrsti odeljenja kojima predaje.

Najbolja strategija za uključivanje informacija o kapacitetima nastavnika u vezi sa inkluzivnim obrazovanjem bila bi da se u postojeće obrasce unesu dodatne kolone sa pitanjima o stručnim obukama, sertifikatima i iskustvu nastavnika (kao u Tabeli 9). Međutim, delovi sa informacijama o zaposlenima su ponekad veoma detaljni i dodavanje kolona u postojeće obrasce koje se odnose na obuke za „specijalno“ ili inkluzivno obrazovanje i iskustvo sa decom sa smetnjama u razvoju i invaliditetom može da dovede do problema sa izgledom obrasca. Stoga je minimum prihvatljivih pitanja o kapacitetima nastavnika u EMIS-u dat u Tabeli 8. Ipak, skrećemo pažnju da je ovo minimalni broj pitanja kojima treba da se utvrdi da li su nastavnici dobili bilo kakvu obuku i da li imaju bilo kakvu vrstu pristupa stručnjacima. Ukoliko u EMIS-u ima dovoljno prostora, ostala pitanja mogla bi da se tiču dostupnosti, prirode i kvaliteta takvih oblika podrške.

Za više informacija pogledati priručnike 11 i 12 iz ove serije.

Tabela 8: Osnovna pitanja u EMIS-u o kapacitetima nastavnika

	Odgovor
Koliko je nastavnika u prošloj godini prošlo stručno usavršavanje za nastavu sa decom sa smetnjama u razvoju i invaliditetom?	
Da li nastavnici imaju kontakt sa stručnjacima za nastavu za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom? (Da=1, Ne=2)	
Ako imaju, koliko ih je u vašoj školi?	
Ako imaju, koliko ih se nalazi van škole?	

U Tabeli 9 dat je primer prikupljanja detaljnijih informacija o kapacitetima nastavnika, dodat na već postojeće delove u aktuelnom EMIS-ovom obrascu o zaposlenima. U njemu su pitanja iz aktuelnog EMIS-a o stručnoj spremi nastavnika iz nigerijskog EMIS-a. Zasenčeni redovi i kolone su dodati uz važeći obrazac kako bi mogle da se prikupe informacije o kapacitetima nastavnika za držanje nastave deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Zasenčena opcija „7 – „specijalno“ ili inkluzivno obrazovanje“ je dodata na nigerijski spisak odgovora na pitanje „predmet stručne spreme“.

Obrazovni cilj iz CRPD-a jeste inkluzivno obrazovanje, ali je razumevanje toga šta su inkluzivno i „specijalno“ obrazovanje i kako se razlikuju u većini zemalja ograničeno. Stoga se naslovi dodatnih kolona odnose na nastavu namenjenu deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, a ne na „specijalno“ ili inkluzivno obrazovanje per se. Kada je reč o naprednijim školskim sistemima koji jačaju podršku za razvoj inkluzivnije škole, tu bi se mogla dodati i pitanja iz Tabele 10.

Tabela 9: Primer pitanja o kapacitetima nastavnika koja su spojena sa prikupljenim informacijama o postojećem nastavnom kadru:

Primer je prilagođen na osnovu nigerijskog obrasca

Uneti informacije o nastavnicima koji: (1) su na platnom spisku škole, bez obzira da li rade u školi ili su duže vreme odsutni; (2) rade u školi ali nisu na njenom platnom spisku			
Rod	M-Muški	Ž - Ženski	
Vrsta nastavnika	1 - Direktor	2 - Zamenik direktora	3 - Nastavnik
Izvor zarade	1 - Vlada na federalnom nivou	2 - Vlada savezne države - na platnom spisku ove škole	3 - Vlada savezne države - na platnom spisku druge škole
Prisustvo	1 - Prisutan ili privremeno odsutan		
	2 - Odsutan više od 1 meseca (porodijsko odsustvo)		
	3 - Odsutan više od 1 meseca (bolovanje)		
	4 - Odsutan više od 1 meseca (obuka)		
	5 - Odsutan više od 1 meseca (upućen na rad)		
	6 - Odsutan više od 1 meseca (neovlašćeno)		
Stručna sprema	1 - Nema SSS*	2 - SSS	
	3 - Diploma SSS akreditovanog nastavnog plana**	4 - Viša školska sprema/Visoka stručna sprema***	
Stručna sprema za profesiju nastavnika	1 - Nacionalni sertifikat u oblasti obrazovanja	2 - Postdiplomski stepen u oblasti obrazovanja	3 - Diploma u oblasti obrazovanja ili slično
	4 - Master u oblasti obrazovanja ili slično	5 - Stepen II ili slično	6 - Nema
Predmet stručne spreme	1 - Engleski	2 - Matematika	3 - Prirodne nauke
	4 - Biznis i menadžment	5 - Društvene i humanističke nauke	6 - Tehnologija
	7 - „Specijalno“ ili inkluzivno obrazovanje		

* U izvornom tekstu stoji „Below SSCE“ – SSCE je „Senior School Certificate of Education“

** Obuhvata SSCE i WASC – „Senior School Certificate of Education“ i „West Africa School Certificate“ – obe diplome se odnose na završenu srednju školu nakon koje učenici mogu da upisuju fakultet.

*** Pojam iz priručnika na engleskom „Higher National Degree“ podrazumeva spremlu koja odgovara višoj stručnoj spremi u Srbiji, dok „Graduate“ odgovara stepenu spremlu nakon završenog fakulteta sa BA diplomom.

	Broj.....	
	Ime i prezime nastavnika.....	
	Rod.....	
	Vrsta nastavnika.....	
	Izvor zarade.....	
	Godina rođenja.....	
	Godina prvog zaposlenja.....	
	Razred.....	
	Prisustvo.....	
	Stručna sprema.....	
	Stručna sprema za profesiju nastavnika.....	
	Predmet stručne spreme.....	
	☐	Štrikliraj kvadratić ako nastavnik/ca drži nastavu iz predmeta za koji ima stručnu sprema.
	☐	Štrikliraj kvadratić ako ujedno drži nastavu nižim razredima srednje škole u ovoj školi.
	☐	Štrikliraj kvadratić ako je nastavnik/ca pohađao/la radionicu/seminar u poslednjih 12 meseci.
	☐	Štrikliraj kvadratić ako je nastavnik/ca pohađao/la obuku o nastavi za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom u poslednjih 12 meseci.
	☐	Štrikliraj kvadratić ako je nastavnik/ca pohađao/la inicijalno obrazovanje o nastavi za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Tabela 10: Proširena pitanja o kapacitetima nastavnika u razvijenijim školskim sistemima

Da li vaša škola ima kabinet sa resursima i kadrom koji je obučen za nastavu sa decom sa smetnjama u razvoju i invaliditetom? (Da=1, Ne=2)	
Da li vaša škola ima stručnjake koji su dostupni za konsultacije sa nastavnicima koji imaju teškoća u vezi sa učenicima sa smetnjama u razvoju i invaliditetom? (Da=1, Ne=2)	
Koliko logopeda radi u vašoj školi?	
Koliko fizioterapeuta radi u vašoj školi?	
Da li ima stručnjaka van škole ali u školskom okrugu sa kojima vaši nastavnici mogu da se konsultuju u vezi sa nastavom za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom? (Da=1, Ne=2)	

Pored zaposlenih, tu je i pitanje usluga koje se pružaju deci. Ono može da se odnosi na širok raspon aktivnosti. U Tabeli 11 data je iscrpna lista. Kao i uvek, i ovde treba dati prvenstvo, ograničiti ili dopuniti usluge na osnovu lokalnog konteksta određene zemlje. Neke od usluga iz Tabele 11 nisu dostupne u određenim zemljama pa ih ne treba stavljati na spisak.

Tabela 11: Primer pitanja o uslugama koje se dobijaju od škole

Koliko je dece dobilo ...	DEČACI						DEVOJČICE						UKUPNO
	Razred						Razred						
	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	
Posebno mentorstvo ili pomoć u učionici u vidu drugog nastavnika ili asistivne tehnologije													
Mentorstvo ili pomoć van učionice													
Fizioterapija													
Logopedska terapija – artikulacija													
Logopedska terapija – pragmatički jezik													
Radna terapija													
Savetovanje													
Nastava na Brajevom pismu													
Nastava na znakovnom jeziku													
Naočare													
Lupe za slab vid													
Slušni aparati													
Invalidska kolica ili tricikli													
Štapovi, hodalice ili slični uređaji													
Proteze													

IV. Vodič za uključivanje smetnji u razvoju i invaliditeta u EMIS-ove izveštaje

Izveštavanje o smetnjama u razvoju i invaliditetu putem EMIS-ovih izveštaja ima tri dela: prvi se odnosi na prisustvo i iskustvo učenika sa smetnjama u razvoju i invaliditetom; drugi na pristupačnost arhitektonskih rešenja, prilagođenih materijala i asistivne tehnologije, kao i na osposobljavanje školskog kadra; i na kraju, treći se odnosi na vrste usluga koje učenici dobijaju. Treba konstatovati da tabele u ovom delu ne treba da prave zaposleni u školama, već njih treba da sastavlja Ministarstvo prosvete na osnovu podataka iz školskih izveštaja.

Deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

U Tabeli 12a data je osnovna podela po razredima između dečaka i devojčica upisanih u školu koji imaju smetnje u razvoju i invaliditet. Brojevi za ovu tabelu uzeti su iz Tabele 1a. Procenti su dobijeni tako što su ti brojevi podeljeni sa ukupnim brojem dece (dečaka, devojčica ili i jednih i drugih) u školi.

Tabela 12a: Obrazac izveštaja o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom koja su upisana u školu

	DEČACI	DEVOJČICE	UKUPNO
Broj dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom			
Procenat dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom			

U Tabeli 12b data je odgovarajuća, ali detaljnija tabela koja bi mogla da se napravi ako bi se umesto postavljanja pitanja iz Tabele 1a u EMIS unele podele po razredima iz Tabele 1b i 1c.

Tabela 12b: Obrazac izveštaja o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom koja su upisana u školu, po razredima

Deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom	Razred						
	1	2	3	4	5	6	UKUPNO
Dečaci – broj							
Dečaci – procenat							
Devojčice – broj							
Devojčice – procenat							
UKUPNO – broj							
UKUPNO – procenat							

U Tabeli 13 data je podela dece prema vrsti i stepenu smetnji u razvoju i invaliditeta, na osnovu Tabele 1a. U tabeli 13, deca sa malo potrebe za podrškom navedena su kao deca sa malo teškoća u Tabeli 1a, dok se ona sa mnogo teškoća smatraju za decu kojoj je potrebna značajna podrška.

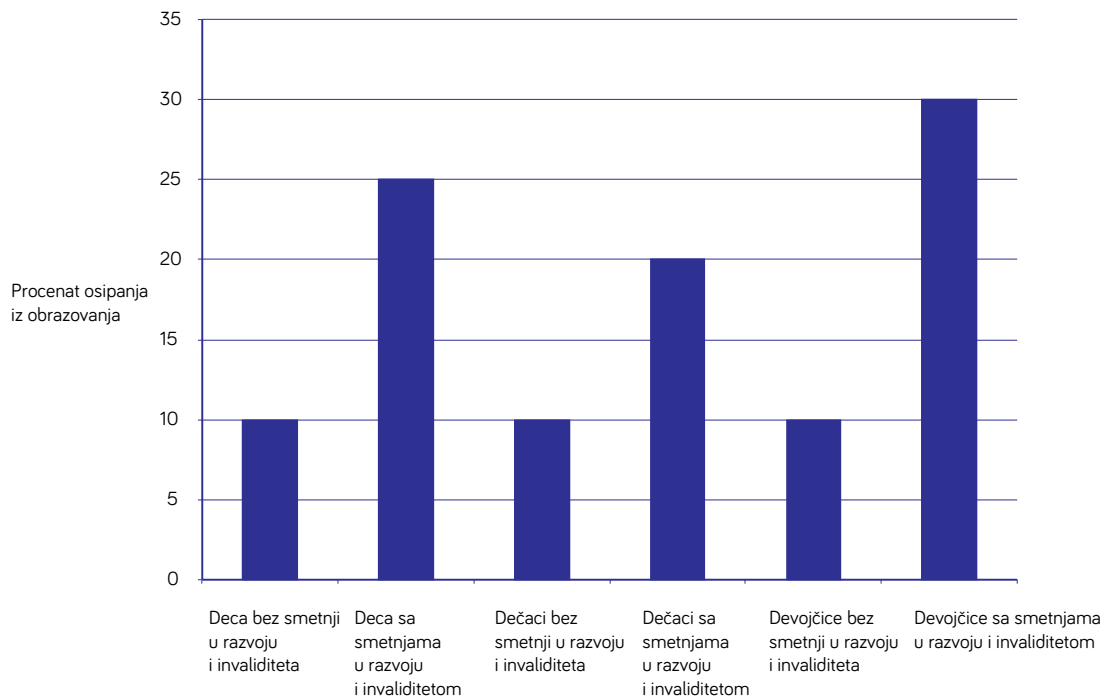
Tabela 13: Obrazac za izveštavanje o vrsti i stepenu smetnji u razvoju i invaliditeta dece koja su upisana u školu

	Vid	Sluh	Grube motoričke veštine	Fine motoričke veštine	Intelektualne sposobnosti	Komunikacija	Ponašanje i socijalizacija
Dečaci							
Broj							
Malo potrebe za podrškom							
Puno potrebe za podrškom							
Procenat							
Malo potrebe za podrškom							
Puno potrebe za podrškom							
Devojčice							
Broj							
Malo potrebe za podrškom							
Puno potrebe za podrškom							
Procenat							
Malo potrebe za podrškom							
Puno potrebe za podrškom							
Svi							
Broj							
Malo potrebe za podrškom							
Puno potrebe za podrškom							
Procenat							
Malo potrebe za podrškom							
Puno potrebe za podrškom							

Tabele 12a, 12b i 13 su namenjene deci upisanoj u školu i predstavljaju minimalni nivo izveštavanja neophodan za EMIS. Međutim, kao što je ranije objašnjeno, deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom se suočavaju sa mnogim preprekama kada su u pitanju i pohađanje škole i ostvarivanje uspeha u njoj. Stoga, ako se za prikupljanje podataka koriste proširene tabele, onda one treba da se na isti način naprave i za učenike koji pohađaju nastavu, učenike koji ponavljaju razred, kao i za učenike koji prekinu školovanje. Pored toga, u toku

standardnog izveštavanja o stopi ponavljanja razreza i stopi osipanja iz obrazovanja, podatke treba razvrstati ne samo po rodu, već i po smetnji u razvoju i invaliditetu, odnosno po vrsti smetnji u razvoju i invaliditetu.

Slika 1: Primer grafikona sa podacima o stopi osipanja iz obrazovanja razvrstanim po rodu i smetnji u razvoju i invaliditetu

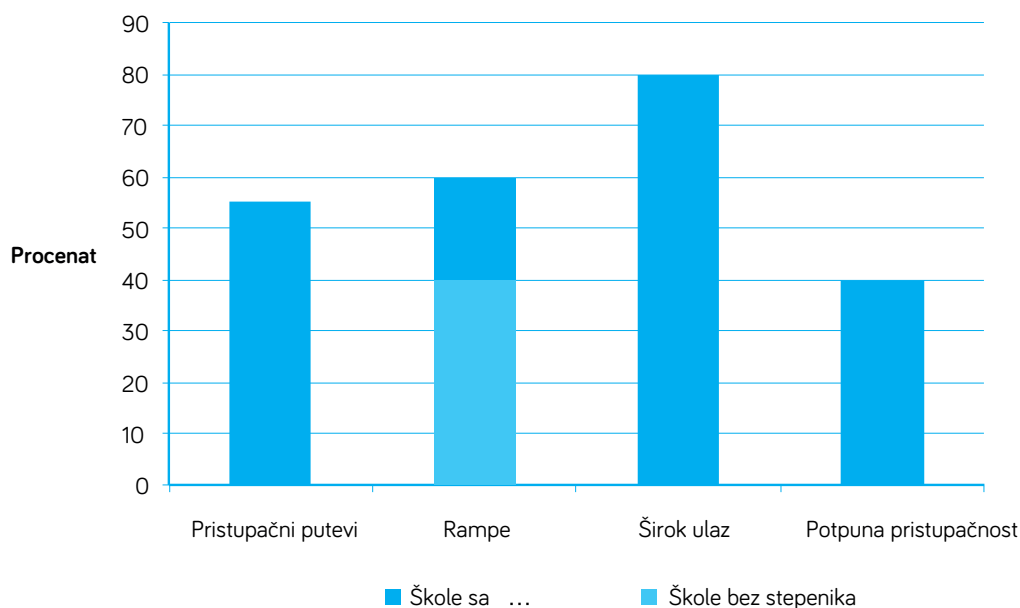
Primer grafikona sa stupcima o osipanju iz obrazovanja prikazan je na Slici 1, ali bi mogao da se u istom obliku upotrebi i za novoupisane učenike, one koji brže napreduju, one koji ponavljaju razred ili za bilo koji drugi pokazatelj koji se evidentira i analizira u aktuelnom EMIS sistemu.

U hipotetičkom primeru na Slici 1, deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom imaju stopu osipanja iz obrazovanja od 25 procenata u poređenju sa samo 10 procenata kod one bez smetnji u razvoju i invaliditeta, dok i među dečacima i devojčicama sa smetnjama u razvoju i invaliditetom postoji veći rizik od osipanja iz obrazovanja nego kod njihovih vršnjaka bez smetnji u razvoju i invaliditeta. Posledice su veće po devojčice, što je u skladu sa pretpostavkom da smetnje u razvoju i invaliditet više utiču na devojčice nego na dečake.

Arhitektonska rešenja, prilagođeni materijali i asistivna tehnologija

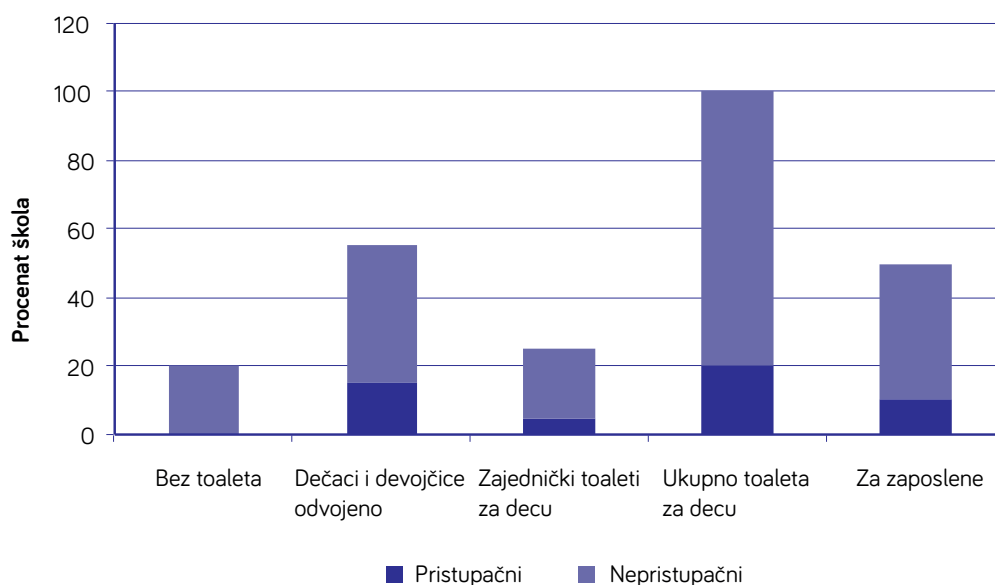
Dva osnovna pokazatelja fizičke pristupačnosti su put do i ulazak u školu, i postojanje pristupačnih toaleta. Primer izveštavanja o pokazateljima pristupačnosti školskih ulaza prikazan je na Slici 2. Na krajnjoj levoj strani nalazi se stubac koji pokazuje procenat škola kod kojih je put do ulaza pristupačan tokom cele godine. Na drugom stupcu vidi se podela škola između onih koje su bez stepenika i onih koje imaju stepenike, ali imaju i rampe. U oba slučaja, stepenici ne predstavljaju prepreku za osobe sa problemima u kretanju. Treći stubac pruža podatke o broju škola čiji su ulazi dovoljno široki da kroz njih mogu da prođu invalidska kolica. Stubac na kraju izveštava o procentu škola koje ispunjavaju sva tri uslova: imaju put pristupačan tokom cele godine, nema prepreka koje prave stepenici i imaju dovoljno širok ulaz – što znači da je ulaz u potpunosti pristupačan.

Slika 2: Pokazatelji pristupačnosti ulaza

Na Slici 3 prikazane su informacije o pristupačnosti toaleta za učenike evidentirane u Tabeli 5. Ova slika bi bila dodatak standardnom izveštaju o prosečnom broju toaleta za decu. Dostupnost pristupačnih toaleta je podeljena po rodu i učenicima u poređenju sa zaposlenima. Na prvom stupcu vidi se procenat škola bez toaleta. Na drugom stupcu vidi se ukupan broj škola sa rodno odvojenim toaletima, podeljen po pristupačnosti. Na trećem stupcu vidi se procenat škola sa zajedničkim toaletima podeljen po pristupačnosti. Na četvrtom stupcu vidi se zbir prva tri, odnosno procenat škola koje imaju toalete dostupne za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i procenat škola koje nemaju toalete za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Poslednji stubac odnosi se na toalete za zaposlene.

Slika 3: Pokazatelji pristupačnih toaleta

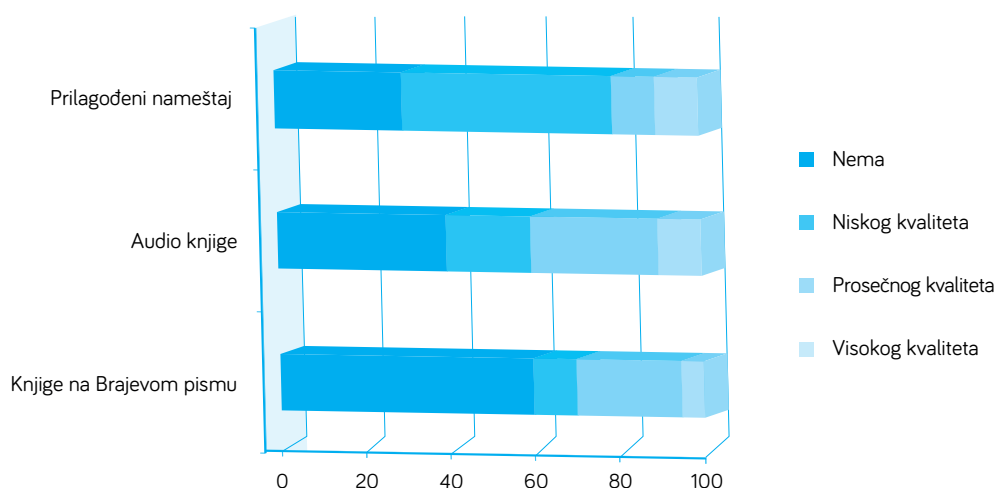

Navedene stavke predstavljaju osnovne pokazatelje arhitektonskih rešenja. Ali, ako se prikupljaju dodatne informacije, kao što je prikazano na tabelama 6 i 7, onda i one treba da se zabeleže. Ako se primenjuje pristup korišćen u Tabeli 6, odnosno ako se samo doda kolona o pristupačnosti na postojeće tabele o proceni objekata, onda se podaci mogu iskazati kao oni o kojima se aktuelno izveštava, samo što su razvrstani prema tome da li su objekti pristupačni ili nisu. Ako se prikupljaju posebne informacije o pristupačnosti, onda i te podatke treba uneti.

Na primer, ako se koriste pitanja iz Tabele 7 onda EMIS-ov izveštaj treba da sadrži i informacije o prosečnom procentu prostorija koje su u svakoj školi pristupačne, prosečnom procentu spratova koji su pristupačni i procentu prostorija sa izlazima u slučaju opasnosti koji su pristupačni za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetu, kao i o procentu škola sa planom evakuacije koji uključuje odredbe o deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Izveštavanje o prilagođenim materijalima i asistivnoj tehnologiji- na primer, informacije date u Tabeli 8 mogu se prikazati kao na slici 4. U grafikon su unete samo tri stavke iz Tabele 8. Možete primetiti kako su stavke organizovane od „najdostupnijih“ do „najmanje dostupnih“, kako bi se što brže moglo preći preko slike i uočiti gde su potrebe najveće. Svakako, u tabelu treba uneti one elemente koji odgovaraju lokalnom kontekstu.

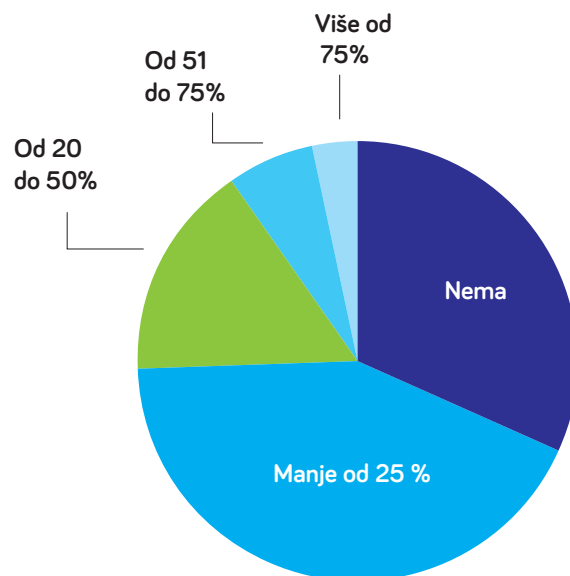
Slika 4: Primerak grafikona o prilagođenim materijalima i asistivnoj tehnologiji

Školski kadar

Minimalni skup preporučenih pitanja o školskom kadru za EMIS, dat u Tabeli 9, može da se koristi za izračunavanje prosečnog procenta nastavnika obučenih za nastavu sa decom sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, kao i za procenat škola koje imaju stručnjake za nastavu sa decom sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Međutim, iza prosečnih vrednosti nekada se kriju nejednakosti, pa bi stoga bilo dobro da se razmotri raspored škola prema tome koliko se nastavnika osposobljava za takvu vrstu nastave. Jedan primer dat je na slici 5.

Slika 5: Škole po procentu nastavnika obučenih za inkluzivno obrazovanje

Ovaj grafikon bi mogao da se napravi i posebno za gradska i ruralna područja, ili po regionu, da bi se videlo da li ima značajnih razlika među školskim okruzima. Ova vrsta grafikona može da se napravi i uz primenu podataka iz Tabele 10, koja takođe može da se koristi kada želimo da utvrdimo koliko je nastavnika posebno obučeno za nastavnika „specijalnog“ obrazovanja. Ali prava prednost Tabele 10 jeste ta što će zahvaljujući vođenju evidencije o obukama svakog nastavnika, školski administratori lakše moći da prate ko se obučava i da tako upravljaju planovima obuke.

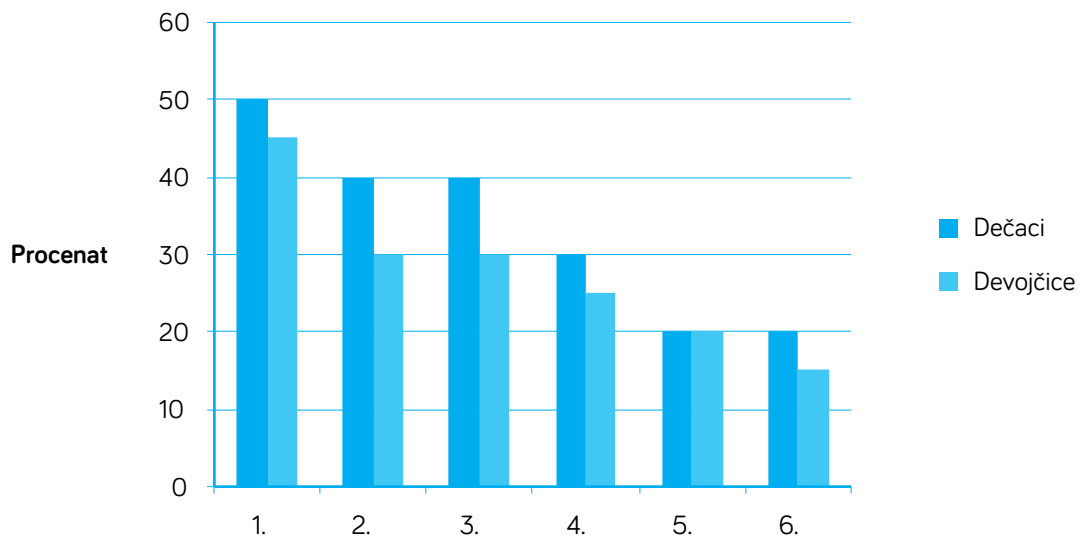
Što se tiče prikupljanja dodatnih informacija o školskom sistemu, sa pitanjima kao što su ona u Tabeli 11, treba kreirati dodatne izveštaje koji sadrže podatke o učestalosti i distribuciji škola čiji nastavnici imaju pristup dodatnim konsultacijama i stručnjacima.

Dobijene usluge

Podaci o dobijenim uslugama treba da se razvrstaju, što je moguće više, kako bi se utvrdilo da li postoje određene prepreke, zasnovane na uzrastu i rodu, za dobijanje određenih usluga. Važno je isto i da se uzme u obzir i vrsta smetnji u razvoju i invaliditeta. Neke usluge, na primer proteze, slušni aparati ili logopedska terapija, odnose se samo na decu sa određenim teškoćama. Druge usluge mogle bi da se primene kod sve dece, na primer, posebno mentorstvo u učionici i van nje, ali se za njih često veruje da više odgovaraju određenoj deci, npr. deci sa teškoćama u učenju.

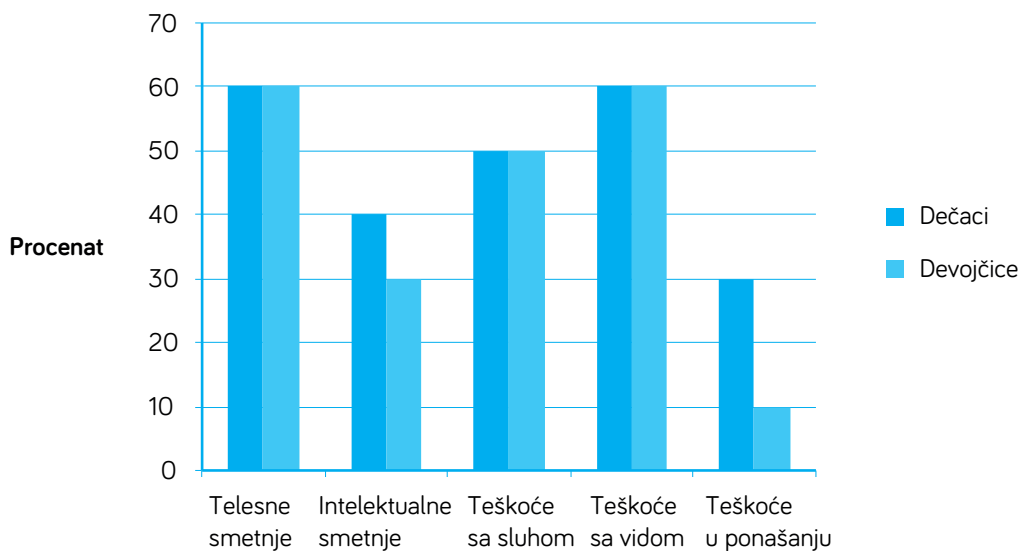
Stoga bi prvi presek podataka trebalo da se odnosi samo na procenat dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, po razredu i rodu, koja dobijaju neku vrstu usluge. Jedan takav primer dat je na slici 6.

Slika 6: Procenat dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom koja dobijaju usluge, prema rodu i stepenu smetnji

Nakon ovoga mogao bi da se napravi drugi grafikon o dobijanju odgovarajućih usluga, prema vrsti smetnji u razvoju i invaliditeta, kao što je prikazano na Slici 7.

Slika 7: Procenat dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom koja dobijaju usluge, prema rodu i vrsti smetnji u razvoju i invaliditeta

Na primeru datom na Slici 7, jaz između usluga posmatranih prema rodu očigledan je samo kod intelektualnih teškoća i teškoća u ponašanju. Još jednom, dakle, razvrstavanje ovih smetnji po područjima, ruralnim, gradskim ili regionalnim, moglo bi da pomogne da se utvrdi da li usluge dopiru do dece u svim područjima. Trebalo bi napraviti i drugu tabelu koja pokazuje za svaku vrstu usluge koji broj dece je dobija, da bi se videlo da li se pružanjem usluga dopire do dece kojima su one potrebne.

VI. Rečnik pojmova

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol (A/RES/61/106) usvojeni su 13. decembra 2006. godine u sedištu Ujedinjenih nacija u Njujorku, a za potpisivanje su dostupni od 30. marta 2007. godine. Konvenciju su potpisale 82 zemlje, 44 Opcioni protokol, a jedna je istog dana i ratifikovala Konvenciju, što je ujedno i najveći broj potpisnica u istoriji neke od UN Konvencija na dan kada je postala dostupna za potpisivanje. To je prvi sveobuhvatni ugovor o ljudskim pravima u 21. veku i prva konvencija o ljudskim pravima koju mogu da potpišu i regionalne organizacije koje se bave integracijom. Konvencija je stupila na snagu 3. maja 2008. godine. Ostale informacije videti na: <http://www.un.org/disabilities/>, odnosno http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrđivanju_konvencije_o_pravima_osoba_sa_invaliditetom.html

Smetnje u razvoju i invaliditet. Prema članu 1. CRPD-a, osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom su „one koje imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili čulna oštećenja i koja u interakciji sa raznim preprekama mogu ometati njihovo puno i efikasno učešće u društvu na jednakoj osnovi sa drugima“.

Informacioni sistem upravljanja u obrazovanju (EMIS). čini proces prikupljanja, agregacije i izveštavanja o podacima dobijenim od škola. Sadrži obrasce za prikupljanje podataka; sistem distribucije i prikupljanja tih obrazaca; mogućnost elektronskog unošenja podataka; kreiranje pokazatelja na nivou škole, okruga ili zemlje; kao i mogućnost izrade seta standardizovanih izveštaja na osnovu raspoloživih podataka, konzistentnih tokom vremena, u cilju praćenja učinka obrazovnog sistema.

Inkluzija postoji tamo gde je prepoznata potreba da se kultura, politike i prakse u školi promene na način da se u obzir uzmu različite potrebe pojedinačnih učenika, i gde je priznata obaveza uklanjanja prepreka koje sprečavaju takvu mogućnost.

Inkluzivno obrazovanje je „proces u kojem se uzima u obzir i odgovara na različitost potreba svih učenika putem povećanja učešća u učenju, kulturama i zajednicama i smanjenja isključenosti iz i u okviru sistema obrazovanja. Inkluzivno obrazovanje podrazumeva izmene i modifikacije sadržaja, pristupa, struktura i strategija, sa zajedničkom vizijom koja obuhvata svu decu odgovarajućeg uzrasta i uverenjem da država ima odgovornost da obrazuje svu decu.“⁵

Vašingtonska grupa je grupa koju je uspostavila Statistička komisija Ujedinjenih nacija u svrhu izrade preporuka za poboljšanje merenja smetnji u razvoju i invaliditeta, uporedivog na međunarodnom nivou, za potrebe praćenja i evaluacije. Članstvo u ovoj grupi je otvoreno za sve nacionalne službe za statistiku zemalja članica UN. Statistička komisija Ujedinjenih nacija naziva svoje grupe po prvom gradu u kojem se sastanu, pa otud ime Vašingtonska grupa. Adresa internet prezentacije: http://www.cdc.gov/nchs/washington_group.htm.

